

ШЫН

1972 жыл
НОЯБРЬ
17
ПЯТНИЦА
№ 271 (9039)
Өртөө 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нің Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ—ТУКТАР

РСФСР-нің Министрлер Чөвүлели болгаш
ВЦСПС көдээ ажил-ишчилерини чагаай дүжүт
болгаш тараа культураарының бугурулузун кө-
вүдөдир дээш, 1972 чылда социалисттик чарыжынын
түнделин үндүргөн доктаалды хүлээп алган. Ында
болза Новосибирск, Омск, Курган, Рязань, Тула,
Тюмень, Москва, Ленинград, Калининград, Ка-
линин, Смоленск, Ярославль областары; Красно-

ярск, Хабаровск крайлары; Тыва болгаш Дагес-
тан АССР-лери Бүгү-россияны социалисттик че-
рыжынын тилекчилери деп санаан.
Оон иштинде Новосибирск, Омск, Курган облас-
тарга болгаш Тыва АССР-ге РСФСР-нің Министр-
лер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тин шилчир Кызыл
туктарын болгаш 15-15 муң рубль түнүг аक्षा
шанналарын тывыскан.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ

Масса-политиктик ажилды доктаамал экижидерин болгаш
оң ажилды чоруун чедип аларын биетин партиязының
Топ Комитеди негиз турар. «Били» инитиелениң чер-
терде организациалары бо чугула черекке узур ролду ойнар
ужураулар. Бүгү-өзүлөдү «Били» инитиелениң июль
айда болган VI съездинде чоруткан байыр чедирини-
шинде СЭКП Топ Комитеди лекция пропагандазын иде-
ологтук ажилды оң чугула болгаш ажилды аюула, а ин-
тиеленди бодун ажилды чоннарын коммунисттик сауга ки-
жидериниң талазы-биле Коммунисттик партиязын иде-
ологтук дуулаачылык кылдыр үнелээр.

Республиканың «Били» инитиелениң организациалары
партияның оң бедик үнелөөсинде төлөтпн-биле бараан
болуп, СЭКП-нің XXIV съездиндең төөгүдүт шиптир-
лерин, тоску беш чылдың планын оонаалдарын хуусаа бе-
тинде күөсүдиринче ажилды чоннарын мобилизастар та-
лазы-биле эвеш эвеш ажилдарын боттарынын турарлар.

«СЭП Эвилелиниң тургустунганын 50 чылдыга белеткек
дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы үнгенинде эгелеш
биетин лекторларымыз боттарының алымын сайырааргай-
жадар, лекция пропагандазын тематиказын кабартыр
дээш кызымаккай ажилдан турарлар. Эрткен чылдың ол ү-
зүндө турганымда бо чылдың эрткен он айларында муң
ажыг лекция хой помчуттугун, Биланын инитиеленди-пол-
итиктик тематикага хамарышкан — эртемниң коммунизме,
биетин чурттувун узустарының төөгүзүне, философияга
болгаш өскө-даа айтырларга хамарышкан лекцияларын
хей помчуттугун турарын өки деп демделер херек. Оң-
биле чергелештир лекция пропагандазын тематиказын
кол уланымшыкы ССРЭ-нің тургустунганын 50 чыл
болур юбилейинге белеткек боюн турар. Ол айтырмга ха-
марыштыр биетин лекторларымыздың помчун хурар
лекцияларын тематиказы тодаргай болгаш хой талазын
апарар. Чикээлээр, «СЭРЭ-нің тургустунганын 50
чылы», «Тыва АССР-нің бугурулуз күштериниң хөгжүдө-
дө», «СЭКП-нің XXIV съездин — совет узустук матери-
алды чагаай амдыралын бедириниң сорулгаларын дугайы»,
«Ам-дума өгүздө», «Тываның экономиказын
болгаш культуразын хөгжүдө» дээш оон-даа өскө те-
мадарга лекциялар хей помчуттугун турар.

«Били» инитиелениң организациалары түгө лекция
помчутуру-биле кызымаараттынмай, массалык пропаган-
данын янзы-бүр хендерин ажилдан турарлар. Тематикти
кежөөр, аас журналарын, кино болгаш радиолекторийлер,
доктаамал ажилдар лекторийлер чонун бедик үнелесин
алган.

Лекция пропагандазын үеңч болгаш ажил-агынын эки-
чегин сорулгалары-биле ханы холбай турар черлерде кү-
рүө планын, бедикте хүлээлгелерин чедиптирини кү-
өсетини турарын республиканың мурнакчы районларын
дугулааган бадаткан турар. Бир-Хем районун «Били»
инитиелениң организациалары (болгаш черин даразын
А. С. Давыков, харымсагалык секретары И. С. Гудушев-
ки) бедик чылга белеткек үзүндө чорудар ажилдын
планында айтыртып турдуларын эки күөсетин турар. Ра-
йонун бугу кинолекторийлер ажилдан турар.

Кан-Хем районун «Били» инитиелениң аас органи-
ациалары культура абаан черлери-биле калы СЭКП-нің 50
чылыга белеткек ажилдарын бугу талазын чоруун турар-
лар. Черде ичкити бо районун культура абаан черлериниң
чон ортузунда масса-политиктик ажилды тодаргай чоруду
турарын демделер херек. Районун школазында ин-
тернационалдык найыралдык клубтары ажилдан турар, көдө
биетинге-каларда совет узустарын найыралдык тураска-
лал делгелдерин кылган болгаш найырал, интернационал-
дык кижиндиге, дайынчы чыгаш күш-ажылчы чачыл-
дарга, күш-ажылдык мурнакчыларынга тураскалган аас
журналарын, конференцияларын доктаамал организа-
стап турар. «Били» инитиелениң кижинерин библиотек-
лар А. В. Долганова (Кок-Хаак суур), С. М. Коженикова
(Суг-Бажы) инитиеленди-политиктик болгаш экономика те-
мадарын айтырларын сайгарган конференцияларын үе-
үелеш эрттирип турарлар.

Иппалаажок чамдык районларын партиязы организаци-
алары идеологтук ажилдык база бир чугула уаастогу
болур лекция пропагандазын чожур кичөөлөй салбайн
чоруун демделер херек. Чикээлээр, Барыын-Хемчин,
Чоон-Хемчик болгаш Эрзин районшара «Били» инитиеле-
ниң организациаларынын кижинериниң помчун турар
лекцияларын тематиказы кызык, саям-даа эвеш болуп
турар. Младцын экономикага, үзүтүр болгаш көдө ажил-
агы бугурулузун ажилды чоруун бедириниң ай-
тырларынга лекцияларын эвеш помчун турар. Эрзин-
ниң ажил-агыларын тон суурларынга лекция про-
пагандазын чорударын тодаргай планы чок, лекция пом-
чуур кижилерин түскөй-жазан. Байдал мынды турда бо
ажылдык массалык, дээштин чедип алыр берге.

СЭРЭ-нің тургустунганын 50 чыл оюнга белеткедиз
үзүндө политиктик болгаш күш-ажылды бугурулузуну
улам күөсеттир дээш «Били» инитиелениң чер-терде
организациалары боттарынын ажилын улам экижидер
ужураулар. Тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде
күөсүдиринче ажилды чоннарын мобилизастар, интер-
националдык кижиндигенин айтырларын биетин лекторла-
рымыздың чогадыкчы ажилдын төүгүн турар ужуртук.
Ол мыкшан лекция пропагандазын үеңч экичегин сорул-
галары-биле ханы дүшүртүр чугула. Амгы үеде республи-
каның ажилды чоннарын мурнууда туруп турар чугула со-
рулгалар болза, ажил-агы чылын чедиптириниң доозары,
мал кыштагалашканын организастык эрттирери болгаш
келтир чылдың планын оонаалдарын хуусаа бетинде кү-
өсүдиринче материалдык баазанын тургузуу алыр болур.

Мынчанга чер-терде партиязы организациалары лекция
пропагандазын үе-үеңч шак ол сорулгалары-биле емйри
холбаштырар, лекторларын баштадыр комлексетин агит-
культбригадаларын ажил-агы бугурулузун тургузарын чед-
ип алыр ужуртулар.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫЖЫШКЫНЫ, НАЙЫРАЛ, ТАЙЫН ДЭЭШ

«Амгы үеңч ажилды амы-
яктары болгаш оларынч
тарынды эргелери, социал деп-
шалган, национал хамарыш-
пас чорук болгаш тайын
дээш демисел» деп темалы
делгей конференциянын
түндө хуралы ноябрь 15-те
Эвилелдер башчынын козов-
валык залында болган.

115 чурттуң 271 аныктар
организациаларын болгаш
аныктарын 19 делгей база
регионалдык организациала-
рын төлөөсүлөрүн дүт
хүн дугурулуз делегейин
аныктарына хамарышкан
аң чугула айтырларын чу-
галашканылар.

Конференцияга аңж-аңгы
комиссияларын илеткелерин

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛӨПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

Тоску беш чылдың ийги
чылдыга дүжүт ажаан
алымшыкын түндөдөр
Удур-Хем районун механи-
заторларын хуралына чу-
галашкан. Аңа ажил-агы-
ларын механизаторлары,
удуртукчулары, партия, совет
органынын ажилдачылары
киришкен. «Дүжүт ажаан
алымшыкын талазы-биле
районун социалисттик чары-
жынын үгөдөлгелерин кү-
өсетиниң болгаш хову
ажылдачыларын моон
сонгаары сорулгаларын
дугайында» көдө ажил-агы
гөдөлгелериниң начальны эш
И. Тур илетке кылган.

Агаар-бойдуң таарым-
чалды эвеш байдалары тура-
да, таражыларын, мынаны
нөдөдө кол кижилер болур
механизаторларын кызымак-
кай, шудуру ажил-агы-
нын түндөдөр дүжүт ажаан
алымшыкын чедиптирини
чоруттуган. «Х Узур хуралы
колдоотун» комбайнери
ажаан алымшыкын районга
мурал дооскап, өскө ажил-
агыларын дүжүт ажаан
алымшыкын кирешкен.

«Удур-Хем» совхозун Кеңер-
ге салбырынч ажил-ишчи-

лер тараа болгаш мал чеди
культураарын ажаан ал-
мын эрестиг ажилдашар.
Жданов аттыг совхозтук ди-
рекция чери, партия, комсо-
мол болгаш ажилдык комит-
еттери база көдө Совет
ажаан алымшыкын дүргө
доозар дөң тодаргай органи-
зацы ажилдарын чоруткан.
Партия райононун болгаш
райкудкомунун дүжүт ажаан
алымшыкын талазы-биле шил-
чир Кызыл тугун ол совхоз-
тук механизаторлары, тара-
жылары чаалап алган. Бир
тектары оналтыр алаң дүжүт
Жданов аттыг, «УТНА
25 чыл» совхозтарда
өскөдөрүннөдө бедик болган,
оларынч чамдык участо-
ларга дүжүт 18—20 центнер-
де ажил турган.

Механизаторларын кызы-
маккай, шудуру ажил-агы-
нын түндөдөр узур-Хемчи-
ниң 3870 ажил тонна тара-
ны Төрөн чуртту шыгаламы-
рында узур, социалисттик
хүлээгенин 105 хуу кү-
өсетин. Тараа дуулаадымын
улам узур-Хемчи, аргы-үзү-
гүдөр, ждановчулар шил-
чирьянылар. Район үрөня
ургушкунуң планын кү-
өсеткен.

Районун социалисттик чары-
жынын үгөдөлгелерин эрестиг
күш-ажылды-биле күөсетин,
төлөтпн чери эвеш мур-
накчы механизаторларга ша-
ңналарын партия райкомунун
бирги секретары С. К. Бууды
тывыскан.

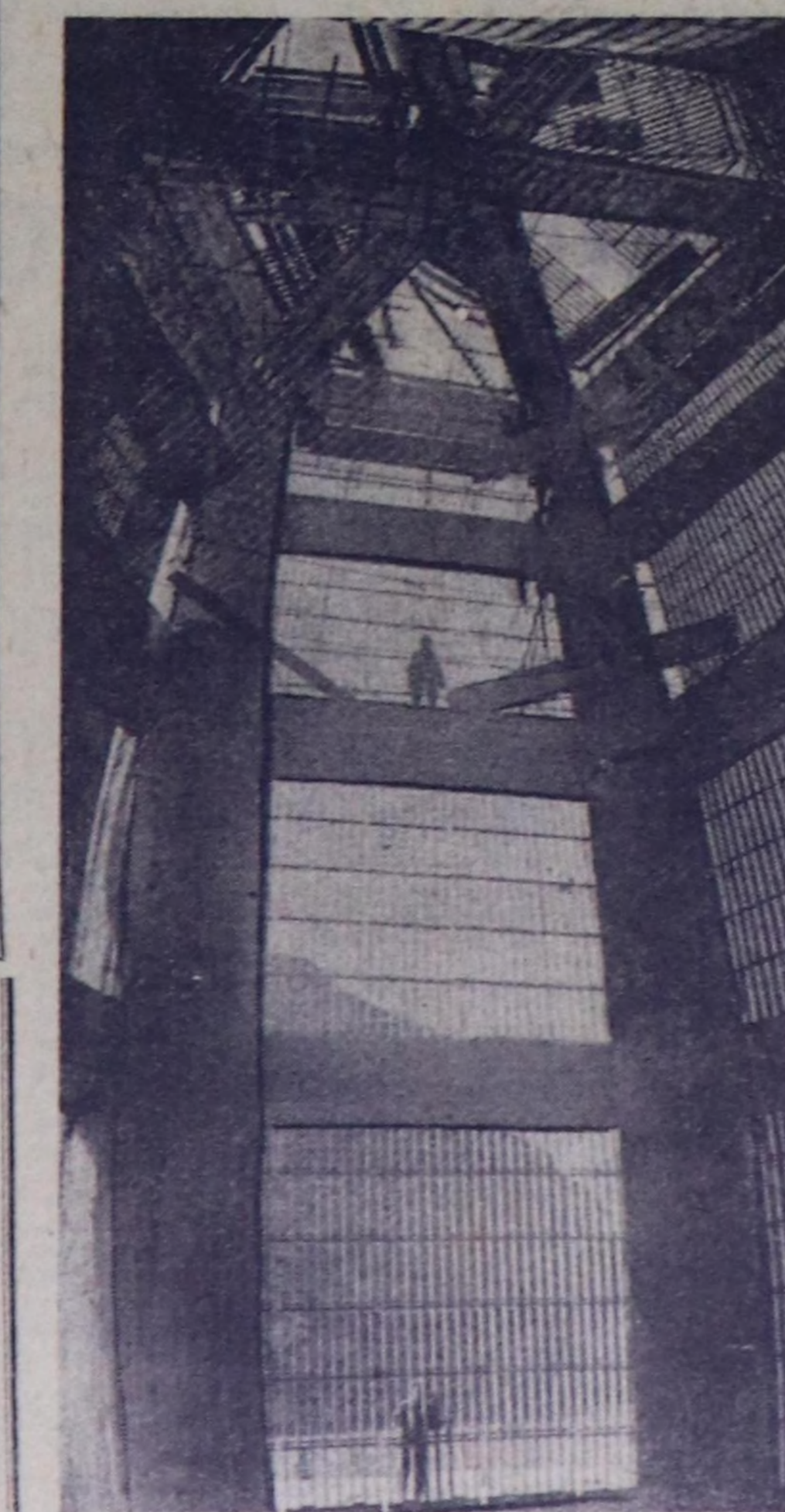
«Удур-Хем» совхозтук ком-
байнери Петр Кабанов 500
тектар тараа культураарын
ажаан хүлээгенин 527 тек-
тар амылар күөсеткен, бирги
черин эвеш, «Запорожца»
машинаны өдөгө маанайы
салды алдырчың тазовун ала-
ган. «Күп-ажылдык хосту»
совхозтук комбайнери Дар-
дын Монгуш «Урал» мото-
циклды алып болган. Ол ийи
комбайнердеге «1972 чылда
тараа кенделениң мурнак-
чылары» деп калып делгелди
келтирген.

«УТНА 25 чыл» совхозтук
комбайнери Манчир-оол Сырбыккай «ИЖ-
Олимп» мотоциклды салды
алыр эргелен болган.

«Удур-Хем» совхозтук во-
гала бригаданы бо юбилейди
чылда богаа айман өстүр-
генин, оон бедик дүжүттү
алдырчың узур чедиптирини
болган. Оон түндөдөр во-
галаарын тектардан ортукма
дүжүдү 150 центнер чертеп,
Бригаданын узуртукчуу, аг-
аровон З. Л. Долмачева чед-
иптир чылдык делгелди
салды алдырчың тазовун ба-
за алган.

Д. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: чарыштын тив-
лекчи Петр Кабановы чед-
иптир узур-Хем райкомунун бирги
секретары С. К. Буудым ке-
дир чурт.
Б. АФАНАСЬЕВТИН фотоу.

ЧУРУКТА: Нурек ГЭС-тин ам ажилдала кирген агрега-
дының суг хүлээп алыр чери.

Чарыш улам калбарган

СЭР Эвилелиниң тургустун-
ганында бээр 50 чыл болур
оюнга алдыр кылдыр алган
социалисттик хүлээлгелерин
күөсүдир дээш «Тыва көдө»
туду» трестин Шатаан-Аргы-
да көжүр чоруур механиз-
аттанган № 586 колоннанын
тудуужулары бо чылдың он
айларында кызымак ажил-
даш.

Мехколонна эрткен айлар-
ның тудуу-монтаж ажилдары-
нын планын оонаалган 110
хуу болуун күжү-биле кыл-
дыр ажилдарын далаалган—
109,7 хуу күөсеткен. Көдө
тудуужулар он айда 3800 дөр-
бөлүч мөт чуртталга мөтүн
ажылдагы килер далаалган
турган, 4227 дөрбөлүч метри-
ни кылган, берилген планын
ырактан амыркан.

Шатаан-Аргының мехколон-
назы тресте эки ажилдык
ларын бирөөсүн. Оон ажил-
чиликтери тос, айларын Узур-
Хем районода үзүтүр, тудуу
организациаларын арамын
да социалисттик чарыжына
байа эвеш чорутулганын чед-
ип алган, партия райкомуну-

ну болгаш райкудкомуну
шилчир Кызыл тугун чаалап
алган.

Тудуужулары ортузунда
политмассалык болгаш кил-
чилер ажилдарын өкиелди-
лик, социалисттик чарышты
бригадалар арамын дээштик
организастан, материалдык ба-
за моральдык илги берини-
ктерини шың амылап
келгеннен мехколонна күш-
ажылды чедиптириниң
болган. Ол мыкшан тудуу ма-
териалдары-биле бригадалары-
нын үзүтүр чок хавдарып
келген узур ролду ойлаан.

Иван Ершовтун, Найда-оол
Маалдыр-оолдун, Алесандр
Черепановтун, Тонгун-оол Ты-
кыл-оолдун узуртанын тудуу-
жу бригадалары өскөдөрүн
мурнап турар.

Узур-Хемчин көдө тудуу-
жулары юбилейге алдыр бол-
дурган хүлээлгелерин хуусаа
бетинде күөсүдир, байырага
төлөтпн ужуражыр дээш
социалисттик чарышты брига-
далар арамын улам калбар-
ган.

Т. ХЕРТЕК.

Ишти-хемчилерде

«УТНА 25 чыл» совхозтук
Ишти-Хемде хойку бригады
Базыр-оол Шараян 1962
чылда бөр удуртун келген.
Бригада эрткен үеңч дүжү-
зулда күш-ажылды чедип-
келерин доктаамал чедип ал-
кеткен.

Көдө Советтин денсүдү,
помчунун Б. Шараян
удурткан бригаданын малчын
бүрүдө бо чылды 6—7 тон-
на итенин боттарынын кү-
жү-биле белеткек болган
малдын тарып боозадылган
ой-шаанда организацын чор-
руткан. Мал чедип кышта-
ларже өсүртүрү уламчыл
турар. Бо хүнере кедр 19
тонна престотун 886 сула, 29
тонна ситен, 42 тонал савад

болган концентраттык мал
чедиптир куруларын кыл-
дыр дүжүртүргөн.

Бригаданын 5499 бөш хон
10 далаарга кыштаар. Хой-
жумар кыштагалашканын бир
дөдө-биле келтирер. Юбилей-
дин чылда малчыларын
чурттар бажыларын шынарды
сөптөн болган 4 чаа ба-
жынын немей туткан.

Хойжумар 1973 чылдың со-
луу, сеткүүлүн чамдар тала-
зы-биле иденейил болган-
нар. Малчын өг-бүлө бүрү-
дө 2—3 амылаалган. Эң маан-
гы хойжумар Б. Саггай,
Д. Монгуш 4—5 солуу, сет-
күүлдерин чамтыкшаннар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Шылгараңгай күш-ажылчы тиилеге

Нурек ГЭС-тин бирги агрегады ажилдала кирген

Нуректин тудуужулары Ор-
таа Азияда эң күчүдү гидро-
электростанциянын тудуун ху-
саа бетинде доозары дээш де-
миселге күжөншиктерини
улам алгартылар деп сөзүн
берген.

Вахшта узур энергия бугу-
рулузунун тудуужулары бо
шактын келген турарын чедип
алыр дээш чагаай үлө бугу-
руу узур оруун он чыл дугу-
рунда эртин келген. Даг хемин-
ниң берге чалыч тоомарын,
делгелде эки бедик планинны
тудуу тургузуу, ховар дээш
делгелдерин элвисшан, хой-
хөй километр кылды дүрттү
чалымнарын үтөн чораш
оун эрткен.

Нуректе «Найырал органи-
дээр болгаш» Ында орустар,
грузинер, украинер, узбек-
тер, белоруслар, армянар, па-
хыстар, литовтар—Төрөн чур-
тувунун 40 амык национал-
дарынн төлөөсүлөрү тал-
кыктер-биле бир дем-билетин
ажылдап турар.

Вахш электростанцияны—
фистин партиязының тематика-
национал политиканын дүргө
үлөгөр-чизээ. Ол ГЭС-ти Мо-
сква биле Ташкенттин сбе-

ДҮРГЕН ТЕМП-БИЛЕ

Россия Федерациянын
дык хой областарында
болгаш автономнүт респу-
бликаларында колхозтар
аразын тудуу катты-
жышкынын көдө чер-
лерде тудуун кылдырын
кол организациалар апар-
ган. Бо чылдың чугула тос
айларында бедик илгиди ор-
ганизацылар 1 миллион
120 муң баш мал кирер
яны-бүрү кажааларын тут-
каннар. Ол мыкшан барык
500 муң дөрбөлүч метр
чуртталга шөлүн, дык хой
таран шыгаламын,
мастерскаяларын, складтарын
болгаш өскө-даа тудуу-
ларын база амылап
кырген. Көдө черлерде
эрткен чылдындан 60 хуу
хой—740 километр узур
дүрттү орук кылдыган.

Бо бугу түндөдөр бол-
гаш 1973 чылда сорул-
галарын ноябрь 15-те Мо-
сквада «Роскохоз» тудуу
каттыжышкынын ху-
рамында чугалашкан көргөн.

Колхозчу тудуужулар
партиянын XXIV съездиниң
шиптирлерин болгаш
беш чылдың илгиди чылы-
нч далааларын амыла-
ралда чедиптирини кү-
өсүдир, ССРЭ-нің тургу-
стунганын 50 чылдыга
төлөтпн ужуражыр дээш
социалисттик чарышты улам
калбартып илеткелди —

«Роскохоз» тудуу катты-
жышкынын» баштаар
черинде даражанын ор-
дакчы П. А. Хемшикий
болгаш санал берген өскө-
дө кижилер оонаал де-
делгелерин. Бо чылдың он
айларынын дугурунда 1
миллард 456 миллион
рубльдин тудуу ажилдарын
кылганын аңаа демделгөн.

«Көдө ажил-агы тудуу-
ларын төлөөлөрүн бол-
ган тудуарын экижидер
болгаш көдө тудуу органи-
зациаларын бугурулуз
баазанын бажылар дугайында»
СЭКП ТК-ның болгаш
СЭРЭ-нің Министрлер
Чөвүлелиниң доктаалын
херек кырында күөсет-
шан, колхозчу тудуужулар
тудуу ажилын дык эки-
чегелерин.

Ол бугу-биле чергелеш-
тир колхозчу тудууда үлө
чедиптирини бары оңал
база айткан. Чамдык тудуу
каттыжышкынын ажилды
кылдып шыларын куду
кылып, тудууларын ажил-
дала килериниң хуусаа
уламдыктарын турар
таварылгалар бар.

«Роскохоз» тудуу
каттыжышкынын» Чөвү-
лели 1973 чылда 1 милли-
он 856 миллион рубльдин
тудуу ажилдарын кылдыр
деп доктааткан.

(СЭТА).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨИ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „МЕНИН АЛДАРЫ“ ОРДЕК-БИЛЕ БОЛГАШ „МЕНИН МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАИЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыгы

(Эгеи № 269 «Шанда»).

БНИ-ХЕМ РАЙОН

Сее уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маамы Чоочукова Даба-Хадия суурда өг-бүлө ээи.

Дошгар Оюпова Дундуй-оол — Эрбек суурда өг-бүлө ээи.

Чеди уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сереи Холбозовова Сат — Хадияда школа-интернаттың аялчыы.

Дадарык Кыргысова Туюн — «Өкө» совхозтуң аялчыы.

Ады уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫН

I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур Чымчылаева Монгуш — «Кызыл тараачы» колхозтуң колхозчуу.

Бая Биче-оолова Салчак — «Кызыл тараачы» колхозтуң колхозчуу.

Александр Дмитриева Старцева — Туран хоорайда өг-бүлө ээи.

Беш уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫН

II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Клавдия Васильева Жученко — Туран хоорайда өг-бүлө ээи.

Кызылбай Ефимова Кас-таган — «Кызыл тараачы» колхозтуң колхозчуу.

Татьяна Маамыева Лосиачат — Хут суурда өг-бүлө ээи.

Галина Григорьевна Сарыглар — «Кызыл тараачы» колхозтуң колхозчуу.

Кызылбай Маамыева Шойдун — «Өкө» совхозтуң аялчыы.

МОҢГУН-ТАЙГА РАЙОН

Сее уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыргык Мыяева Иргит — «Мөгөн-Бүрө» колхозтуң колхозчуу.

Токум Сагабайева Иргит — «Мөгөн-Бүрө» колхозтуң колхозчуу.

Чеди уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бараан Аракчаева Аракчаа — «Малчы» колхозтуң колхозчуу.

Беш уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫН

II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чочагай Кыргысова Сал-оол — райдо аялчыы.

Дыргык Мыяева Севек — «Мөгөн-Бүрө» колхозтуң колхозчуу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИГ РАЙОН

Төс уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сумя Кок-Хуаева Куулар — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Сыгыр Чоодарова Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Чеди уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕНИН

III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Читжит Довгайлова Дон-гун — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Колкар Суудуева Монгуш — Шейи суурда өг-бүлө ээи.

Долзун Седенова Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Чыпбак Хуван-Караева Ондар — Чадаанын районнар аразынын «Сельхозтехника» каттыжымшыкынын аялчыы.

Маас Күжүкеева Оор-жак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Анай Бүрүлдеева Сат — Чадаана хоорайда өг-бүлө ээи.

Чудур Шагдырова Хо-вагун — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Ады уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫН

I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ковфет Очур-оолова Мон-гуш — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Хадый Чыгаева Мон-гуш — «Искра» колхозтуң колхозчуу.

Чыпбар Бодурукеева Мон-гуш — «Искра» колхозтуң колхозчуу.

Шуру Ом-Намеева Мон-гуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Калчат Байгалова Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Кара-кыс Самбыдеева Ха-ли-оол — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Беш уругу божаан болган кижиник иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫН

II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александр Сайынова Куулар — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Долзат Лопсанова Куулар — Шейи суурда өг-бүлө ээи.

Боя Чиматова Монгуш — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Юк-кыс Седен-оолова Мон-гуш — Шейи суурда өг-бүлө ээи.

Тамара Сарыгаларова Мон-гуш — № 463 жөүпүр чорур мектеп-интернаттын колхозчуу.

Чоюк Дуну-оолова Мон-гуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Ирина Дебетерова Ондар — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Олзийма Борбак-Дампова Ондар — «Искра» колхозтуң колхозчуу.

Алдын-Соо Доортеева Оор-жак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Александр Бүкүштеева Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң аялчыы.

Өпкү-Саар Майдырова Ооржак — «Большевик» совхозтуң аялчыы.

Кызыл Навчмырова Сат — Чадаана № 2 столоваянын аялчыы.

(Улагчылыг).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУН КАМГАЛАМЫНДА

«Правда» союзуниң паралага бюрузу бүгү уластуң байырааы — Ракета шериглериниң болган артиллерия хушуну бүүдүзүлө стратегия ужу-дунаны Ракета шериглериниң Политиктиң эргелелиниң начальниги, Совет Эвилелиниң Маадыры, генерал-лейтенант П. А. ГОРЧАКОВА барып, ракета шериглериниң дугайын чугаалаан бээрин оон далаан. Оон тайлы-бырын моон адаанда паралаан.

Учкен чыл бургунаар — 1942 чылды ноябрь 19-та артиллерияны күчүгү дааштааткынарнын түңелениде Совет шериглериниң Сталинград чоогунга шаан хадаашкыны эгелен. Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле төөгүгө эң улау болуп карген 60 операцияга гитлержи Германиянык 330 муң кижилди 22 дивизияны чылча шалтырган.

Кызыл Армиянык бө чаймыпачак тийдегези фашизмни долуу-биле чылча таварынын төөгүгү эгези болган. Ол тийдеге Совет күрүвениң тийлеттирбес күчү-үзү, оон хой националист уластуруның Коммунисттик партияны долаптар улам сырып каттыжышканын керчип турган. Болганга болган улау тула-тула кызыл совет артиллериянык күчү, дайынчы шынары улам илерен. Артиллерия-териниң маадыры чоруну демдегези-биле Артиллерия-нык хушун тургускан. Ону

1964 чылда бөр Ракета шериглериниң болган артиллериянык хуш кымдар байыр-лап турар.

Стратегия ужу-дузалыг Ракета шериглери — бистиң армиямыстың кол согуучу күжү, агрессору доттаалып турар кол чөпсөк болур. Ракета шериглери төөгүгү кыска үешиг иштиде көпкү сайыраан. Амгы ракета кезек-тер дегелейде он-не күштү, дигер аразыны уластуу ракета-биле чөпсөктер. Бистиң стратегия ракета-ларымыс чер бомбардировка кай-даа бүүдүзүлө пошту күчүгө чедип шыдаар, олар он-он негатовон күштү, тер-модролут октарың чедирер арталып.

Амгы үешиг стратегия бир ракетаның күчүгө дегелейде эң күштүгү Красноярск ГЭС-тиң күчүгөдөн улау болуп турар. Ада-чуртуң Улау дайынчыны чылдырыда бистиң үлөтүрүсү 775 миллион

свардтарым болган миналары кылган. Дигер аразынык бир ракетаның күжү адаа деп болуп турар.

Ракета шериглеринде чөпсөк болган дайынчы техника чылдык найы-да үезиле, дү-не-даа, агаар-болдурун бий-лазы хамаан чокка млытгы аялчылар. Стратегия ужу-дузалыг Ракета шериглери кымды-лаа агрессору хары согуучу бээр-биле кезеде белең байдалда туруп турар. Чурттуң камгалаанын быжык-лаарыга ракета шериглери-нин кол ролун демдегези-

шан, Чесектиң Күштериниң өске хевирлерин чугаалаары артык эвес боор. Партия болган Совет чыак Совет Армиянык өске кезектерин ракета-яролут чөпсөк-биле база чөпсөк. Сөөгү чылдыра ча-лаш шеригин күчүгү ула-ган, агаардан хадаашкыны улау шериглерин, Шериг-Агаар Күштериниң, Шериг-Далай Фолдунуң кезектери-нин дайынчы аргалы ула-ган.

Армиянык болган флотун күжүгүгө амгы үешиг чөпсөк эвес, харын найгамач шериглер болган солдаттар

бизик коллектив болур. Бистиң хой националдыг күрүвениң 50 чыл оюнга төлөткит ужурамыр дөш күп-ажалчы элдеги эгелен совет улус-биле кады Ракета шериглери дайынчы болган политикти белекелге чөпсөктерин чеди алар дөш чарышты калбаткан. СССР-ниң 50 чылга алдар-ныган бөдүткөн хулаалары-нын ракетчилерин дайы. Дайы-чыларын патриоттуң оо шиж-кениниң бирги хамаан чыны түңелдери берген. Дайы-чы техниканы өрөөр-рия-нык көргүчүлөрү бөдүт, сол-даттарын дайынчы мерген-чи өлүп турар. Каластыг спе-циалистер, хой дактыр мергендери шижиндиги ая турар дайынчыларын саны көзүдөн.

Бо чылды өрттирген азы-бүтү өрөөлдерин бөдүт практиктыг кызылдер ракетчилерин болган артиллерия-терин дайынчы белекелдиг болуруга улау шыгалда бол-ган. Дайынчылар өрөөлде үезиле таптыгыт, бөр болган тусый белекелди бөдүткөн, мораль болган психология да-дымышкыны алган.

СССР-ниң тургустунганы-нын 50 чылдыга белекел аялчылары бүтү нөзөтөрдө калбаар. Коммунист тур-густунганы совет улустуң чеди алган чедимшилерин. СЭКП-ниң XXIV съездинде аялчан кыялымы иштиги болган даштын политикамы,

девичи национал политикамы бот составта тийлибирал, тапшытыр турар.

Бистиң партиямыстың СЭКП-ниң XXIV съездинде даштын политикамы кызылчынык чөпсөк болоттадыр турарымы тү-нөвөдө дегелейниң дүшүрү-лүт чоруну чыгарыдыр талазы-биле тодаргай түлдер чеди алдына-даа бистиң чургувуса улау аймак дигер-чиликтер өн билер. Мил-итарымын болган агрессору-нык күштери азын кызыл-ла-да-да, олар Боттарын чөпсөк ам-даа салбаан. Би-чынган совет дайынчы бур-гунааның XXIV съездинде СЭКП ТК-ның Отчет иеле-келде кирген: «Чонун ыла-ган бүтү чүдүлери илеведиг камгалаттыгын турар ужу-дуг бот сөстөрүн чүрөт-териде кадыгаан чоруну».

Төрөн чурттуң тайынч тур-гуучу күп-ажалдан болган аймак чок чоруну камгалар талазы-биле партиянык сал-ган согулааны совет улустуң шынык ордари — ракетчилер болган артиллерия-тер бү-түдүн көзөт болган күзөт-чү-дүр. Коммунист партиямы кызылчынык Бугаар социализм, Ада-чуртун камгалар та-лазы-биле Боттарын пат-риотчу болган интернаци-оналы млытгыг хулаалары күзөдериңде олар көзөдү белең.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Л. Корваланның парлама конференциясы

ГАВАНА. (СЭТА). «Бодунуң чаа винителени тургузары болган чуртка бүү напчалар байдаларын бүрүн эгилди бээр дөш демселениге чили улау бүү социалист лагер-ини, хамыкты мурунда Со-вет Эвилелиниң, дегелейни аялчыны шижкенини, хой-хей латин-америк чур-тарын чазактары биле парла-менттериниң шижиндиги дет-кичези аялган турар деп, Чилинин Коммунист партия-зын Чилине секретари Лу-ис Корвалан мелегер.

Гаванага болган парлама конференцияны Л. Корвал-дан Чилие политиктиң бай-далы анализирнеге кол кы-зыгый салып, чүе чыгар-лаан. Хамыкты мурунда Чи-линиң чазак дүжүренин кы-нды-лаа арга-биле чеди алы-кы, дегелей реакциязын кор-лап турары деп, хамааты дай-ны өскүдериң чедирбес — тодаргай согуламы кирген деп, Л. Корвалан айткан.

Контрреволючуларын шийткен

ГАВАНА. Кубанын күрү-енин аймак чок чорук органи-зацины Пинар-дель-Рио мокута хө-дөлүп турган контрреволючу-лар бөлүп илередип турган. Олар республикада социализм тургузушунга шалтык тавааршытарын орадажал турган. Контрреволючулар эр-ге-дүжаал эдилер аялчыларже шүргүп киргизиле, бүүдүлө чедирерин чогуучалыг аял-чыларын бугааларыңче чү-т-

Демисел күштелип турар

ЛОНДОН. СЭТА-нын көрөспойсалтын Б. Бантинг млыдыг Диндагыты дамчы-кан.

Муруну-Африка Республика-да апартеидтиң кичи хөнуү чок хоойдулары үр республи-каның африка аялчыларыны куд байдалдыг болуруга чедир. Ам оларын оо хоой-дуларга улау Боттарын эр-гелери дөш демселени күште-лип турар. Оон база бир бар-ымдазы африка аялчылар-нын аял сокалды шиж-кенини камгалары бол-ган. Ол шижкенини Муруну-Африка Республиканы хөй-хөй үлөтүр аялчыларды не-тер берген. Чурттуң эң үлөт-дөш эргези Дурбаның 2000 африка аялчыны эртен ай-да аялчыларыны болган аялчылар-чурттарга байдалдыг көчүр берге апарганга, аял төлөвириниң чаржин-чыг хемчээлини улаулар-нык аял сокалды берген. Дорбаның аялчылары-биле Кейптаунга далай эргезини аял-чылары эр-сеткини камтыштыр. Олар кеш-сөөк млык көөр дорамчыл «хоой-дуларыны» улауларын демисел амдыга чедир үргүлө-нишкан.

Муруну-Африка Республика-ны экономикамын бирези — да-гула үлөтүрүнү африка аялчыларынын демисел аялчы камгалар. Аял со-го-салдыгыны үлөтүрүнү млышлар бугаар, кан шүт-күр, пөс артык болган эске-да аялчылары негези.

Муруну-Африка Республика-ны экономикамын бирези — да-гула үлөтүрүнү африка аялчыларынын демисел аялчы камгалар. Аял со-го-салдыгыны үлөтүрүнү млышлар бугаар, кан шүт-күр, пөс артык болган эске-да аялчылары негези.

Муруну-Африка Республика-ны экономикамын бирези — да-гула үлөтүрүнү африка аялчыларынын демисел аялчы камгалар. Аял со-го-салдыгыны үлөтүрүнү млышлар бугаар, кан шүт-күр, пөс артык болган эске-да аялчылары негези.

Муруну-Африка Республика-ны экономикамын бирези — да-гула үлөтүрүнү африка аялчыларынын демисел аялчы камгалар. Аял со-го-салдыгыны үлөтүрүнү млышлар бугаар, кан шүт-күр, пөс артык болган эске-да аялчылары негези.

Индий-Кыдат: Шыңгы тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангы мокууд төү — Куангы хоораймы дөшкө-риде дайыдамын турар, муруну-азиатик патриоттар чала шериглериниң улау бөдүлөшкенини хөдөй ар-га чок кымды чыра тулап өкөкөл. Биза агаардан хадаар дери бомбалаш-кынар бооп турар-да, патри-оттарын артиллерияны Сай-гон шериглериниң турпуна-ны күчүгү согушкунуварга тавааршытыр турар. Дай-нык дигит күп болган текли-ка талазы-биле улау когар-ларга таваарштыр турар.

Сайгонун мурыдай ча-ныга тулуучушкуннар кал-барып үлөгөн. Биза хосталга күштери дайынчы инициати-валы ияк ээлеп турар. Хостал-ганы улусчу чөпсөктү күштери ноябрьны 15-те дү-не Сайгондан 40 километр согу-чөөн талада бизик-лашканын Чирим деп чөп-сөктериниң Чирим деп чөп-сөктериниң атакалаан.

Америк улау чүдү-Муруну-Вьетнамың хосталган рай-оннары моондөштинге күп-биле бомбалаарын үр-гү-лөп турар. Сайгонда амер-ик шериг команддалыкы төлө-лөкениң мелегезиниң бугаар алмга, стратегия бомбалакчы «В-52» самолёттар Куангы хоораймы чок-ка-мын болган Сайгон чогу-уну дөшкө-рлерин агаардан хадаар согушкунуварга та-вааршытырган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостаан көп турар дайы-далардан алган көбөргө, Лаостуң улусчу-хосталга ар-миямын дайынчылары Луанграбиг чоотуга агро-промту ракета-артиллерия-биле боолаан. Хевиртен боола-нык камгаланы түңелди бөш шериг самолөдү болган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостаан көп турар дайы-далардан алган көбөргө, Лаостуң улусчу-хосталга ар-миямын дайынчылары Луанграбиг чоотуга агро-промту ракета-артиллерия-биле боолаан. Хевиртен боола-нык камгаланы түңелди бөш шериг самолөдү болган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостаан көп турар дайы-далардан алган көбөргө, Лаостуң улусчу-хосталга ар-миямын дайынчылары Луанграбиг чоотуга агро-промту ракета-артиллерия-биле боолаан. Хевиртен боола-нык камгаланы түңелди бөш шериг самолөдү болган

Совет-куба дугуржулга

ГАВАНА. (СЭТА). СССР-ниң Министрлер Чувделенин парлам чедирлериниң, полиграф-болган ном салынар аял-чыларын күрөне комитеди бе-ле Кубаны ном институтуны аразына дем камтыштыр аялчыларыны дугайында Кубаны найысылламы чарга дугуржулгага ат салган. У дугуржулгага чөккү үеде каттыштыр аялчыларыны программаны айткан. ССР Кубаны чүдү-бүрү литерату-ра парлап үндүрениге дүз чедирер. Дем каттыштыр турган, Кубага В. И. Ленин оон томонуг Чогаалары В. В. Малковскийн чогаал-дарыны тайылбырлап, кы-чарга Совет Эвилелинге — куба авторларын чогаалдар парлап үндүрер.

Садыглажырын калбартыр дөш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АБШ-тың даштын сазымын национал чөвүлени-к чылды-ва болур съез-дин эркен. Ол съед совет-америк садыглажымын калбар-тыр деп саналаан. Съездин аялчыны кол-коо бүүдүргө бөдүлөшкени 2000 эжик төлөкенини кирешкен. Ук съед нацияга эң чогу-мчыл садыглажымын кы-лар арган Совет Эвилелинге бээр хоойду үндүрениге АБШ-тың конгресса кыгар-ган резолюцияны хулаа ал-ган. Илдиң башы кылыр АБШ биле СССР-ни аразына садыглажымын хемчөкү ула-гатырарына эржек чүгү-лө деп, ол резолюцияда чу-галлаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АБШ-тың даштын сазымын национал чөвүлени-к чылды-ва болур съез-дин эркен. Ол съед совет-америк садыглажымын калбар-тыр деп саналаан. Съездин аялчыны кол-коо бүүдүргө бөдүлөшкени 2000 эжик төлөкенини кирешкен. Ук съед нацияга эң чогу-мчыл садыглажымын кы-лар арган Совет Эвилелинге бээр хоойду үндүрениге АБШ-тың конгресса кыгар-ган резолюцияны хулаа ал-ган. Илдиң башы кылыр АБШ биле СССР-ни аразына садыглажымын хемчөкү ула-гатырарына эржек чүгү-лө деп, ол резолюцияда чу-галлаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АБШ-тың даштын сазымын национал чөвүлени-к чылды-ва болур съез-дин эркен. Ол съед совет-америк садыглажымын калбар-тыр деп саналаан. Съездин аялчыны кол-коо бүүдүргө бөдүлөшкени 2000 эжик төлөкенини кирешкен. Ук съед нацияга эң чогу-мчыл садыглажымын кы-лар арган Совет Эвилелинге бээр хоойду үндүрениге АБШ-тың конгресса кыгар-ган резолюцияны хулаа ал-ган. Илдиң башы кылыр АБШ биле СССР-ни аразына садыглажымын хемчөкү ула-гатырарына эржек чүгү-лө деп, ол резолюцияда чу-галлаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АБШ-тың даштын сазымын национал чөвүлени-к чылды-ва болур съез-дин эркен. Ол съед совет-америк садыглажымын калбар-тыр деп саналаан. Съездин аялчыны кол-коо бүүдүргө бөдүлөшкени 2000 эжик төлөкенини кирешкен. Ук съед нацияга эң чогу-мчыл садыглажымын кы-лар арган Совет Эвилелинге бээр хоойду үндүрениге АБШ-тың конгресса кыгар-ган резолюцияны хулаа ал-ган. Илдиң башы кылыр АБШ биле СССР-ни аразына садыглажымын хемчөкү ула-гатырарына эржек чүгү-лө деп, ол резолюцияда чу-галлаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АБШ-тың даштын сазымын национал чөвүлени-к чылды-ва болур съез-дин эркен. Ол съед совет-америк садыглажымын калбар-тыр деп саналаан. Съездин аялчыны кол-коо бүүдүргө бөдүлөшкени 2000 эжик төлөкенини кирешкен. Ук съед нацияга эң чогу-мчыл садыглажымын кы-лар арган Совет Эвилелинге бээр хоойду үндүрениге АБШ-тың конгресса кыгар-ган резолюцияны хулаа ал-ган. Илдиң башы кылыр АБШ биле СССР-ни аразына садыглажымын хемчөкү ула-гатырарына эржек чүгү-лө деп, ол резолюцияда чу-галлаан.

ЭРГЕЛИГ ТӨЛӨӨЛӨКЧИЛЕРИ

айтылган. Бистиң республиканың Дө-ди болган шер-чө Советтер-иниң депутаттары ол негезде-ли күзөдөн көлгөн. Бо чылды бирги чурттың республи-каның Дээди Советиниң депутаттарыны 80 аял ху-зу, шер-чө Советтериниң 301 депутаттамын 2754 кижик согуучулар мурунуга өчтө-дүр берилген. Барынан-Хемчик, Наа-Хем, Очур-районнар Советтериниң депу-таттары согуучулар мурун-да 100 хуу өчтөтөөн. Тес-Хем, Би-Хем, Чөөн-Хемчи-район Советтериниң чамдык депутаттары чартык чылда өчтөдүн бөзүн бербөөн. Бо чүдүдө аялчыды организа-саар республикада ам-даа уламчылшыаан. Чыл төчү-дүгө чедир депутат бүүрүч болуучу болган Советтин кызыл аялчыны дугайында согуучулар мурунуга иял-ла өчтөдүн кылар улаураат.

Депутаттың бөдүлүч согу-тукан округуна өчтөт эртин-геринге, согуучулар-биле ужурашырга таарымчалыг байдалдарын хамдырары чач Хоойлу то

БОЙДУСКА ХАНЫ ХАНДЫКШЫЛ

Ол хув школага дежурныйлар уагу 7-ги класстын өрөөнчелерине оваашкан. Уруглар плаватори хевин кедин алган, мурундугаында дымка өрте өткөйлөп келген, тус-тус тургустарда тургудан алган, башкыларын, өрөөн болган алачыларын хүлөөп ап, магаары ары-салгы, чырык-чыдыг школамынче чалап турдулар. Бизде чаагы школада өрөөнчелер, көлөр үөсине бүтүрүлгөн башы орап аас-көкөйтөг салгакчылары магалар, оларымчылбо чугалакчы чорун турумда коңа эдиккен.

Башкы. Ооң ажил-херээ

Зонон үөсүн дургусууда ичөөлөрине олурду, ажилдөрөн сонуугар келген. Кызыл тоорайда башкы ажилдын мастерлеринин бирөөн, биология башкысы Вера Тихонова Семинаны башкы ооң удурун турар кызыл кычкыларын бойдуска бивендиге кире бердиш.

Уругтар-биле менделешеш, хичөөдү өгөдө. Чурталааымын чөбөр ажит чылдарын бичи чаштарга бараалаткан, чүс-чүс мындыг чаштарын амдыралче, билгиче көрөп ажиткан башкыны класстын өң аргында парта аргына олуруп алган, магадан көрүп ордун. Башкыны чамдыг дүктөр арай жөңгүөсүлгөн, берге ажит-иштиг кемдестерин чаагай сеткил чыналар артында тола-лаа болза, оң көкөйлөргө инашшылы, амдырал өөрүшүгү, эртепгү угулү чынаары ишканын. Класста кичи бурууңуң ичөөңгөй башкыда, а башкы боуду оларымч долу идеяны чаалап алган.

— Баштайм хар чаанкал. Чараш магадым көрүдөр, тургалар. А кичи бүрүң күчкү хув демагеддерини кызыл хайгаралдарын чорутуу байлаар. Кычкын чүпү ыргыган түнөөн көрөд. Хув демагеддерини кым өөрүңге сонуугармыкан тур?— деп, башкы айтырган.

Класстың барык шунтуу долун көдүрүшкөн. Ортаң партада ораң ооду ол сөмбөрчөкө кичиңар. Мына болачаа хуву хуву хайгаралдарын көмүчү, чурбаан чурктарын өөрүңгө көрүшү өгөдө. Чылдым база бир магадым үөсү күс дугайында чугаанан үөсү ол. Бичи уругтарын бойдуска хайгаралды, анаа хандыкшылымч магадас өрөңкө. Мыдым-ла үөс өрөңкө дүрүңүңдү башкы ууг ажилды кылаа— күсүк бойдус дугайында хой ажиткан, солун чүүлдерин уругтар бичи алган. Вера Тихонова түдөөн үдүргөш, зоологияда пия-талгышчаларынч бөлүтүгө чамарыштыр, натап-ташкыны кылып, айтырдылар салып, өрткөн ичкөөлдү уругтарын калчаар шигөөдөн алганым кылаан, сеткилден ханганым-ла ол боор ол, чаа тежеже киришти. Ол арылар дугайы.

ГЕОЛОГИЯ: найыралдын демдээ

Совет хоорайларын кудумчуларына хой-хой чуртарын анык кичилерин көрүп боуар. Ол— Африканын, Азиянын, Латия Американын хамаарылга чок чурттарынын чоруткулааны оолдар болган кыстары-дыр. Заводтар, плаваторлар туларына, минералдар конструцияларына совет тускы артемиңдерден өрөөнчү адыр доңо олар келгизил. Шаалада даштын капиталдын дарламтыга турган, хамаарышнас күрүшөр боу берген ол чурттарга шиттирээр айтырдылар хой. Бир кол күөс — экономиканы хөгжүдөр. Ол херекти бүтүрүшө Совет Эвелеинге өрөөнчү чораш кичилер уугу салымшыкын кириретер.

Кыдым-даа чурттуң экономикаңт хөгжүдөш оон миверал-чиг-эт курамыраарында, ону канчаар ажиткан турарында уугу-биле хамаарыш. Бо талаа-биле СССР-инч үлөөр-чиге бүтүрүшө. Совет үлөөртүң херектен турары кан-этиң бештиң дөрт көшүн чөр шитилген кызыл адымын турар. Бичиңан СССР-ге өрөөнчү адыр доңо кээп турарарымч дээш той көшүн чөр иштиң шитилээрлерин бөлөктөн турар иштир-турттарга өрөөнчү кирип турары билиңар. Көңгө, Индонезия, Нигерия, Бразилия, Куба, Кувейт, Лаос, Камбоджа, Малайяң болган өскөндө чурттардан Уугустарын найыралымч Лукумба аттыг үшөөрөтөдиле болган Москванын Күрүнө-Уюлгөтөдиле, Москванын-Геология-шынчылда институтууда, Ленинградтын, Свердловск-

Улеттүрүңдү хевин — хөмүр-деш. Ооң куралымч база уугу-биле көнүдөш. Чыксо, СССР-инч чөөн чүгүшө шактээрлар чылда 225 миллион тонна хөмүр-дешти казып болуларар. Геологтар чурттуң Европа кезеңге база хөмүр-дешти шынчылөп тыкыларар. Амгы үөдө оон эриң 112 үчөстөгү-биле казы чыл 26 үчөстөгү чылда 77,5 миллион тонна хөмүр-дешти берди, СССР-инч Европа кезеңде турар бүгү бүдүрүлгөдөр оон-биле «чөмөртүн» чылдар.

Талаада болган Октябрьскиде өсө-холо-чалыр рудалымч курамыны уугу. Ону ажиткан, Норильсктин дагметаллургия комбинаты болуучу күчүгү хойу-биле улаттырган. Адым байлыгы оон-чөр шынчылөш, чурттуң соңу-чөөн талаамынч болган Чөөн Сибиряң үлөөртүгө дамчыды берген.

СССР-инч геология чуртуңуң ажиткыг казымалдыг эргө-жөк чүгүдө комплекс-биле үчө шитиле хандырыл биле деп, геологтар ам чугалаң болуларар. Бо талаа-биле чамдык чаа ажиткышкыларын аш көрөш. Делегейде нефтинин эң-не байлык чылдар чөрөн Барыны Сибиряң шитилчип тыккан. Мыда болза чыл бурууңду 100—120 миллион тонна нефтинин берип боуар үлөөртү комплексин тургузуп турар. Ону сөөлдү чылдарда чаа ажиткышкан оң дөрт чөр-биле база калыбартык. Чыксо, Вуктылда тагтың барын тыкканы чурттуң химия үлөөртүгө олаштырылган чиг-этти бөрөңгө көндүдөр арганы берген.

Геология шынчылөшүнчү дараамыда чаады — перенсивентивт дөмөкчөдөрү мывалдыг шитилчөөр болуучу. Оон соода — рудалымч чөрөңгө амы үөсүн геодинактик аргалары-биле — бой-

ажиткан турган, көрүчтүв-чүлү, пиктиң, сурьманын чаа-чаа курамыраары Африканың күрүшөлөрине тыкырылган Совет Эвелеини дулаан.

Көңгө (Бразавиль) волиметаллдыг руданы СССР-дең барган тускы артемиңдер шитилчип тык берген. Ам аныа оңу ажиткан уугу комбинатыг турары плаваторыңа. Египетте фосфориттер болган чөрдө ховар рудаларын, а Иракта — кокстак хөмүр-дешти тыккан.

Совет геологтары Кубага, Афганистанга, Могола, ВДР-ге, Көңгө, Азияге бо-за күрүшө болуучу Малайзиянын уугустары-биле холбаа база тургустууп турар. Чоокта чаа ол чурттан өңүгү металл министествоуңуң геологтары чыгылап келген. Совет тускы артемиңгер оларга ажиткыг плаваторлар тывар талаамы-биле дулаан турар. Мыдыг калы ажиткышкы ажиткыг болуучу чыгыштан көшүл, Малайяңда байлак хой. Көргүчтүң, марганецтин, алмадин, вольфрамдын, молибдентин дөңгөйлө эң байлык курамыраары мыда бар. Чурттуң экономикасын хөгжүдөрүгө эргөкөк чүгүдө ол бүгү байыктар ам оларды ажиткан херекчөөрүн маан чылдар. Оларын ажиткышкы чөрдө адыр — чоңку содулга ол болуучу турар.

Советтер чурту-биле калы ажиткышкы геология талаамы-биле бо бүгү айтырларын шитилчөөрүнчү эң-не чугула аргаларымч бирөөн болуучу турар.

Валентия КИРСАНОВ (ИМА)

ЧОНГА

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь» 30 чыл ооң колхозтон Култура бажымын анык комсомолчу кыс Мария Оорнак ийи чыл эргелекчип турар. Берелер тарымын турга-даа соруу божык. Хүдөөлгөн ажиткыга хо-харык салдыг болгандаң берелерин анык артык. Мария Оорнак ажиткыга сонуугарды.

Култура бажымында мрының, шывиниң, тапшыңың, музикаынч болгучерин докта-мал ажиткан турар. Анаа кичилер-биле той ажиттар хаара туттуңар. Оларымч урын чүлгө сонуугары уугу.

Дышталыга келчөөр соду эртин турар аларган. «Кыдыг кичини чараш дээр», «Ө-Билеңн бөлжөдү», «Канчар кеттиңер!» дээ чыккыг тагтың келчөөр чонга солун болган.

Култура бажымынч талантың анык оолдар, кичирин көкөмө Лейли аттыг колхозка, Сут-Хөлге, Адала, Маалдыга, Хорун-Дагга солун программалыг көпөртти көргүсөң.

Бо чылдың шитилчип-биле 39 концертти, 6 кезекки солун кыдыр организастан эрттирген. Оларымч кой кезин күдөңү дүжүг ажаалдызынч үөндө тараакыларга көргүсөң.

Бисте үрөң талантыңар хой. Чыксо, илгиде, бивааччыга Араа Монгуш, Ортуң-оол Куулар, Седип Сат, Сүдүр-оол Сат олар эки ойнан билчирлер. Иккээрима, тапшылаарыма Эрианда Монгуш, Юраа Монгуш, Кошкар-оол Куулар болган өскөлөр-даа идеяныг, талантыңыг чоругу көрүшүп турар.

Бистин Култура бажымынч уран талантың аныкылар Овур Райошун «Торгалык» совохко боттарың бөлөктөк алган солун программалыг концертти көргүзери-биле удамас айтканыңар.

С. ООРЖАК.

Тыва хөгжүм херекселдери САЙЗЫРАҢ АҢАЙЖЫТ ПЫШААН...

Бо чылдың октябрьда «Шынар» партиятынч Д. Шаптарын тыва хөгжүм херекселдерине чамаарыштыг чүгүдө көрүшө берди. Д. Шаптарынч бо талаа-биле бог-чөккөйүнч деткышкан, чогур организа-циялар өрөөнчү көрө эки боор. Чоюлук тогадымың иштинчөөрүнчү көдүрү, көчүрү-дөңгө чааран болгай. Чок болза чогур тускы артемиңгер өрөөнчү көрөш, кыдыр-бир боттүг хемчөгөдөн ала эки боор.

Ылангыя көдөңгө бог-тымынч уран чүлүңгө комус-биле үш-дөрт кичи хары уга уугу таарыштырмы ойнаары бергэ эвес, чогум канчаар ойнаары билиңмес. Боже сагыш салаа чогур.

Бистин композиторларымыс кыдыр-даа музыкамы бичип турар. Ону кым-даа билчир, чоргараларын. Бир тээ тыла көрүшү, оңу тыла ала-биле өдө канчар дугайында чугаа чоруп турар толодо демир-чөмүс ишканы херекселдерге таарыштыр музыкадан бичке көдөңгө.

Дембрымы кыдыры мыдыр-даа берге эвес. «Сажы» ансамблыда дамбыраларың тапшымы көрүп ораң кичилер сеткил ханар. Мыда национал хөгжүм херекселдинч бир-ле демдээ бар деп чүөсө божкө илден. Ылангыя тапшы музыкамыга кенчиргени догуу-биле калы кылган.

Артистин юбилейн демдеглээни

РСФСР-инч адырдыг, Тыва АССР-инч удуштуң артык Максим Мөңгүрөкович Муңзуктун 60 хар харааныңага турскаанган келжө хөгжүмчүн театрына болуп артык.

Суралымч артистин чогаалдык ажит-чорудуңаңынч дугайында идеялыг Кызылда Күрүшениң педагогика институтуна кафедр, эргелекчип, филология артемиңгериң калдылар М. Хаджаа кылган.

Тывамың уран чүлүңүң хөгжүдөшөңгө хой чүгү-хүү-М. БАЯНОВИЧ.

Уугу чамсо демир-чөмүстүн база күдүлүк-чөмүстүн уугу улаштыр аргаларын тыва чүгүдө деп санаа берге көндү. Д. Шаптарынч бо талаа-биле бог-чөккөйүнч деткышкан, чогур организа-циялар өрөөнчү көрө эки боор. Чоюлук тогадымың иштинчөөрүнчү көдүрү, көчүрү-дөңгө чааран болгай. Чок болза чогур тускы артемиңгер өрөөнчү көрөш, кыдыр-бир боттүг хемчөгөдөн ала эки боор.

Ылангыя көдөңгө бог-тымынч уран чүлүңгө комус-биле үш-дөрт кичи хары уга уугу таарыштырмы ойнаары бергэ эвес, чогум канчаар ойнаары билиңмес. Боже сагыш салаа чогур.

Бистин композиторларымыс кыдыр-даа музыкамы бичип турар. Ону кым-даа билчир, чоргараларын. Бир тээ тыла көрүшү, оңу тыла ала-биле өдө канчар дугайында чугаа чоруп турар толодо демир-чөмүс ишканы херекселдерге таарыштыр музыкадан бичке көдөңгө.

Дембрымы кыдыры мыдыр-даа берге эвес. «Сажы» ансамблыда дамбыраларың тапшымы көрүп ораң кичилер сеткил ханар. Мыда национал хөгжүм херекселдинч бир-ле демдээ бар деп чүөсө божкө илден. Ылангыя тапшы музыкамыга кенчиргени догуу-биле калы кылган.

Артистин юбилейн демдеглээни

РСФСР-инч адырдыг, Тыва АССР-инч удуштуң артык Максим Мөңгүрөкович Муңзуктун 60 хар харааныңага турскаанган келжө хөгжүмчүн театрына болуп артык.

Суралымч артистин чогаалдык ажит-чорудуңаңынч дугайында идеялыг Кызылда Күрүшениң педагогика институтуна кафедр, эргелекчип, филология артемиңгериң калдылар М. Хаджаа кылган.

Тывамың уран чүлүңүң хөгжүдөшөңгө хой чүгү-хүү-М. БАЯНОВИЧ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОВЫЙ 17-ДЕ КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — Чүс-чүс чылдарынч хөгжүмчү. Телефильм. 20.00 — «Олар хонимч чогул». Документалдыг фильм. 20.20 — Телемедээлер. 20.30 — Чарла-дар, реалма. 20.35 — «Кана-даа чорумча». Концерт-фильм. 21.35 — 23.00 — «Сарым киргелен пазым». Урач-чөпө фильм.

Агаар

Бөгүн республикага буду-тар, соңу болган чөөн районга хар чаар, өскөлөргө чыгар. Язы-бүрү ула-мышкының хат кошкак. Агарымч температурасы дагымч чөрлөтө 2—7, өскөлөргө 7—12 градус соор.

Кызылда буду-тар, биче-лар чаар. Хат кошкак. Агарымч температурасы 4—6 градус соок боуар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОВЫЙ 17-ДЕ «НАВЫРАЛ» «Тилдеге чоонда тудучушкун» (1-ги, 2-чи кезектери) 9.12, 15, 18, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кивотымды 10; «Арылан хөрү» 18.55, 20.30; «Чүрекче орук» 15, 18.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бору чангымы» 15, 16.45, 18.30; «Том Дюне» (1-чи, 2-чи кезектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адым туфелдин тогуу» 10, 11.50, 13.40, 17.30; «Тонь» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

С. БАДЫРА, уран чүлүг уламышкыныч сургуулу.

„Өднүк-биле“ өднүктежиңер

Бистин «Өднүк» деп ном салдында тыва чогаалга хамаарышкың тускы салгыр бар. Мыда тыва чыдаа чогаалдарында аныда, тыва чогаалдарында орус чыдаа үөсөчөлөрү, даштынч литературалык класстерининч уругларга биваачы чогаалдары тыва чыдаа бар. Политиктиг болган көдө ажил-агыг төмөлдөргө бичиткөөн чогаалдар-биле тергелештир бистин ураң-шевөрлерининч чонар-даштан чыкылган суй-бештиң тускы булуңунаа дадегитинген. К. Марстин «Францияда хамааты дайымы», В. И. Ленинин «1. 2, 3 томлары», «В. И. Ленининч чогаалдарын өөрөңгө талаа-биле методиктиг сүмөт» тыва чыдаа бар. В. Г. Афанасевтиң «Эргемчи коммунизминч эго куруу» тыва чыдаа оңуздуртуган. «Коммунисттеринч кичилдеринч школамы» деп номда партия хуралдарына канчаар бөлөктөк, олар эрттерининч арга-дурдугунаа болган коммунисттеринч шкандеринче оон ролон чыдымы биваачы. Чөпөк чогаал талаа-биле бистин салгырымыс байлак. Чоюку үөдө орус чыдаа М. Копия-Лопсанын, А. Даржааның шүдүктөрүнүнч чыдылдары үнүгөөн. Ол кышан О. Саган-оолдун, С. Сүрүң-оолдун чыдамы чогаалдары орус чыдаа «Төрөн кичилер», «Озалаан хем» деп аттар-биле үйгөн болган бистин салгырымыс кырген. Илим-бүрү мергендиң кичилеринч хув бурд ажиткышкыларын, оларымч ачы-булуңы, сагыш-себиланың чаагайын көрүсөң «Илчир» деп чыдымч чоңук автору-бистин чорчун чогаал чыдырымыстың бирөөн И. Чыдымда мыда кирген чогаалдарын бичиң чаштарга болган анык өскөңө бараалаткан. Бистин салгырдан сонуугар чоругурунаа номнарынч тып ал болуучу салар. Р. ДЕМБІРЕЛ, «Өднүк» ном салдымынч тыва салгырың эргелекчин.

Чаа барааннар

Көфө ижерге, кичи омак-серек чоруп болгай. Ичанаңш Кызылдын 4 дугаар магадын көфө чурар электрордөңгө көфө хайдыныр «Возрест» хөкөктөн салды аларын кофезеректерге сүмөлөп тур.

«Возраст» көфөн хайдыныр-галакта СМ-2 электрордөңгө-биле чуруп-чуруп алыр. Ичанаң арга, көфө чагай чыттыг болуучу. Чурган көфөн бичиң-ле чыттырарга, оон ол шына-ры чиле бер.

Ол дөрбөнчү чигир, сухарай, көкжө, өскө-даа продуктулар чуруп алырмыга база ажит-чурат болуучу. Оң өртз — 12-ле рубль.

Көфө хайдыныр «Возрест» хөкөк бөдүн болган ажиткышкың, чараш хейрил. Көфө хайдынырда оңу карактаван. Анаа көфө дыка уру совоас. Өртз — 11-ле рубль.

Ол дөрбөнчү чигир, сухарай, көкжө, өскө-даа продуктулар чуруп алырмыга база ажит-чурат болуучу. Оң өртз — 12-ле рубль.

Көфө хайдыныр «Возрест» хөкөк бөдүн болган ажиткышкың, чараш хейрил. Көфө хайдынырда оңу карактаван. Анаа көфө дыка уру совоас. Өртз — 11-ле рубль.

Хеп чуур машина кымга херегиң?

Бистин чурта кылып үнүрүн турар хеп чуур машиналарынч шынар, хейр байлаң-ла өң болган херекчелеринч негелдештир бөрүн-биле хандырып шыдар. Хеп чуур машина — бажың ээлериңни механиктиг дуздалкың. Болжөк рывоңунч деңсезеринде турар магазын «Кам» деп хеп чуур машинаны хергелөөн кичилеринч чалап турар. Оң өртз — 65 рубль. Хеп чуур машиналары оң магазын баштайгы телевр чокка бир чыл хуусаага чедирин салып турар. Магазынч ажиткышкы шактары: эртеңгениң 10 шактан кезектеңиң 19 шакка чедер, дүйнүбүр чалсар 14-тен 15 шакка чедер. МАГАЗИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.